

Ekonomska i ekohistorija / Economic-and Ecohistory – časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša / Journal for Economic History and Environmental History, vol. IX, br. 9, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju – Izdavačka kuća Meridijani, Zagreb – Samobor, 2013., 210 str.

Kao sada već prilično poznata i cijenjena publikacija, tiskan je deveti svezak *Ekonomske i ekohistorije – časopisa za gospodarsku povijest i povijest okoliša*, u kojem su i ovaj put mnogi marljivi istraživači javnosti predložili svoje zanimljive priloge o navedenoj tematici.

Temu broja, povijesti rijeke Mure, posvećeno je prvih šest tekstova. Aleksandra Đurić donosi studiju o međuovisnosti vremena, okoliša i ljudi u ranome novom vijeku na prostoru između Mure i Drave (str. 5 – 15). Radi se o današnjem Regionalnom parku Mura-Drava, a cilj je rada da se temeljem komparativne analize i analitičko-diskurzivne metode na tekstualnoj, intertekstualnoj i kontekstualnoj razini pokaže prožimanje prijašnjih znanstveno-istraživačkih aktivnosti i dodatnih smjernica u istraživanju koje vode ka konceptima vremena kao neizostavnoj sastavnici povijesti okoliša. Autorica je analizirala neke novovjekovne izvore za povijest vremena koji su nastali u panonskom arealu u okviru tadašnje književne tradicije, a oni ukazuju na odnos čovjeka i prirode te na međuovisnost vremena i okoliša. Svakako, razlike u poimanju vremena dovode do razlika u intervenciji na okoliš, a u članku je ispitano i u kojoj mjeri novovjekovna djela utječu na usklađivanje fizičkog vremena s onim prirodnim.

Andrej Hozjan piše o toku rijeke Mure u Sloveniji u novom vijeku (16 – 27). Njena je uloga u životu žitelja bila vrlo velika i to na različitim poljima, što je bilo vidljivo i na promjenama koje su se tada na tom multietničkom prostoru događale. Mura je bila prirodna prometnica, poznata po brodarstvu i mlinovima, a služila je i kao (sporna) granica. Njezina regulacija posebno je pitanje prošlosti navedenog područja. Rad je popraćen izvadcima iz starih zemljovida (josefinskih vojnih karata) na kojima je prikazan taj kraj.

Slijedi rad Gábora Tótha o povijesno-morfološkoj rekonstrukciji razlijevanja rijeke Mure (28 – 34). Regulacijski su radovi bitno promijenili njezine morfodinamičke karakteristike. Prirodne promjene korita zbog čovjekovog su se utjecaja događale u već promijenjenoj hidrografske i morfološke sredini. Radovi su skratili dužinu korita, a paralelno s njima promijenila se i uporaba direktnog obalnog pojasa te prostor plavljenja. I ovaj je rad opremljen starim kartama na kojima su prikazane promjene riječnog toka tijekom stoljeća.

O kartografskim percepcijama Mure i Drave i njihovih pritoka na međimurskom vlastelinstvu od druge polovice XVI. do kraja XVII. stoljeća piše Aleksej Milinović (35 – 55). Obje su rijeke tada bile iznimno važne za obranu srednje Europe, a spomenutim su vlastelinstvom upravljali plemići Zrinski. Zbog velike važnosti, međimursko se vlastelinstvo nalazi na rubovima karata mnogih država i zemljopisnih cjelina, a ta povijesna vrela svakako svjedoče i o procesima čovjekovog utjecaja na okoliš. U pisanju toponima uočljivo je da su ih unosili stranci koji su imali velikih problema s grafijom jezika. Posebno su podatci o vodenim površinama puni pogrešaka. Najnapredniji zemljovid pripadaju habsburškoj

kartografskoj tradiciji koja je tada u znanstvenom smislu bila nedvojbeno najnaprednija na svijetu.

Danijel Jukopila osvrnuo se na rijeku Muru kao čimbenik oblikovanja regionalnog identiteta (56 – 66). Mura je, naime, os tradicionalne regije Međimurje, a autor je analizirao i sam toponim Međimurje, uz pregled sličnih toponima koji su se tijekom prošlosti koristili u povijesnoj literaturi i kartografiji. Navedena je rijeka utjecala na preoblikovanje prostora, a time i njegovu valorizaciju, s time da su promjene toka Mure i Drave djelovale i na promjenu granica Međimurja i Podravine. Tako je, primjerice, anketnim ispitivanjem stanovnika Legrada utvrđen njihov današnji osjećaj regionalne pripadnosti Podravini, iako je naselje veći dio povijesti bilo u sastavu Međimurja. Autor je istraživanje usmjerio i na utjecaj promjene položaja prostora u odnosu na prirodnu granicu, a time i na osjećaj regionalne pripadnosti žiteljstva. Brojni slikovni prilozi upotpunjuju i ovaj rad.

Neka je istraživačka pitanja odnosa čovjeka i rijeke Mure postavila Andreja Talan (67 – 80). Polazeći od premisâ da rijeka formira okoliš, a okoliš utječe na ljude i njihovu kulturu, autorica ih je primijenila na analizu područja oko spomenute rijeke. Procijenila je koliko je Mura spomenuta u domaćoj i stranoj literaturi, pobrojila je teme koje se poklapaju, istaknula je drukčije pristupe istim temama, ukazavši i na one koje u domaćoj literaturi dosad nisu obrađene. U sklopu svega navedenog, otvorena su moguća istraživačka pitanja, pa ovaj prilog može poslužiti i kao polazna točka budućih istraživanja o međusobnom odnosu čovjeka i rijeke Mure.

U idućem bloku radova također slijedi šest priloga. Matjaž Bizjak osvrnuo se na srednjovjekovne knjige računa kao vrelo za povijest okoliša na području Slovenije (81 – 96). Ovi se važni dokumenti o financijskim transakcijama na nekoj gospodarsko-administrativnoj jedinici često izravno ili neizravno dotiču praktički svih polja ljudskog djelovanja, pa nude i mnogo podataka o svakodnevnom životu tadašnjeg društva, koji je u uskoj vezi s gospodarskim i ekološkim pitanjima (npr. iskorištavanje šuma i voda).

Temom o posljedicama erupcije vulkana Huaynaputina 1600. u južnom Peruu na vremenske prilike u hrvatskim zemljama u svojem se prilogu bavio Krešimir Kužić (97 – 113). U nekim je krajevima propao urod, pa je nastala oskudica, a najveće su probleme pretrpjele kršćanske i osmanske vojske tijekom druge polovice Dugog rata (1593. – 1606.). Nepogode su imale utjecaja i na sukob Mlečana i uskoka, a vrhunac je uzročno-posljedičnog lanca zbivanja bila epidemija kuge koja se s Bliskog istoka, preko Bosne raširila do Splita te 1607. ostavila teške posljedice.

Povodom 140. obljetnice otkrića Zemlje Franje Josipa, Mirela Slukan Altić opisala je austro-ugarsku polarnu ekspediciju iz 1871. – 1874., koju su vodili Karl Weyprecht i Julius Payer, a u kojoj je bilo i hrvatskih članova posade (114 – 124). Na temelju originalnih dnevnika, zemljovida i knjiga zapisa koje su objavili sudionici ekspedicije, autorica donosi prikaz pothvata te analizira njegova znanstvena dostignuća, a također i ocjenjuje utjecaj na povijest budućih arktičkih istraživanja. Naime, otkrićem Zemlje Franje Josipa, ovaj je arhipelag prvi put ucrtan u karte, a preciznost i dosljednost rekognosciranja postavili su nove standarde u znanstvenom istraživanju i kartiranju polarnih krajeva.

Marija Benić Penava sastavila je prilog o uporabi i preradi komina masline u dubrovačkom kotaru između dvaju svjetskih ratova (125 – 132). Koristeći arhivsku građu i relevantnu literaturu, istražila je navedeno pitanje, utvrdivši razlog neodrživosti proizvodnje ulja komine. Maslinova komina danas pobuđuje veliko zanimanje u ekološkoj proizvodnji. Koristila se kao organsko gorivo za pogon rijetkih postrojenja, iako je glavina tog vrijednog otpada u postupku proizvodnje ulja završavala kao hrana svinjama. Zanimljivo je napomenuti da sustavi zbrinjavanja komunalnog otpada Hrvatske, kao ni oni iz vremena monarhističke Jugoslavije, ne nude učinkovito rješenje za iskorištavanje visokovrijednih komina. Zato to potencijalno organsko gnojivo, zbog visoke koncentracije amonijaka, masnoća i soli, najčešće završava kao neiskorišten otpad i u svojem dugotrajnom postupku razgradnje ugrožava okoliš.

U prilogu o ekopovijesnoj valorizaciji planine Velebit u pjesmi Vila Velebita, Ivo Lučić analizirao je što je spomenuta pjesma kazivala o Velebitu u svojem najranijem objavljenom obliku, kako se mijenjala i o čemu nam govori danas (133 – 149). Prvobitni se pojam prirode Velebita u pjesmi prenio na romantičarsku boginju vilu kao ideju narodne slobode, a potom se pjesma prilagođavala društvenim promjenama, što se odnosi i na kulturni sadržaj vile, koji je s modernizacijskim procesima postajao sve apstraktnija općehrvatska pojava. Također, autor svraća pozornost na prirodoslovnu sliku krške prirode Velebita i prati promjene u reljefu koje su rezultat modernizacije. Uočio je da je povećanje popularnosti Vile Velebita povezano s folklorizacijom javnoga života, što se ispostavilo kao opreka širenju racionalnog znanstvenog znanja o Velebitu.

Ovaj blok priloga završava radom Sandre Jović Mazalin o geografskim osnovama društveno-gospodarskoga vrednovanja poluotoka Oštre (Prevlake), krajnjeg jugoistočnog kopnenog dijela Republike Hrvatske, na ulazu u Boku kotorsku (150 – 165). Autorica je svoje rezultate istraživanja predstavila u analizi različitih tekstualnih i kartografskih izvora geografskih podataka (starih karata, peljara, meteoroloških podataka, prostorno-plan-ske dokumentacije), preko terenskih obilazaka i intervjua. Utvrdila je da je poluotok Oštra donedavno bio jedna od aktualnih tema svakidašnjih političkih događanja s obzirom na otvoreno pitanje hrvatsko-crnogorske granice na kopnu i moru. Poluotok danas predstavlja obalni prostor s prirodnim atrakcijama i spomeničkim nasljeđem čiju idilu narušavaju sablasno prazni i oštećeni ostatci vojne infrastrukture. Potrebno je u što skorije vrijeme taj prostor urediti i gospodarski revitalizirati. Članak je opremljen raznovrsnim slikovnim priložima.

U rubrici o reagiranjima objavljen je osvrt Aleksandra Regenta (166 – 173) na knjigu I. G. Simmonsa *Global Environmental History: 10,000 BC to AD 2000*, Chicago – Edinburgh 2008. U knjizi je predstavljen razvoj čovjekovog utjecaja na okoliš Zemlje, no autor je priloga uočio neke nedosljednosti u tekstu i na njih se poblizje osvrnuo.

Prema kraju ovoga broja objavljeno je devet prikaza knjiga i časopisa: Anno Domini 1511, »Idrijski razgledi«, br. 56-1, Idrija, 2011. (Matija Zorn); Ljudevit Marđetko – Siniša Golub, »Od prašume do Regionalnog parka Mura-Drava« (Hrvoje Petrić); Marko Rimac – Goran Mladineo, »Zadarsko okružje na mletačkom katastru iz 1709. (prvi dio: Donji Ko-

tar)«, Zadar, 2009. i Marko Rimac, »Zadarsko okružje na mletačkom katastru iz 1709. (treći dio: Gornji Kotar)«, Zadar, 2012. (Dubravka Mlinarić); »Mira Kolar i Podravina«, Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 80. obljetnice prof. dr. sc. Mire Kolar-Dimitrijević, Koprivnica – Zagreb, 2013. (Hrvoje Pavić); Slaven Bertoša, »Migracije prema Puli: primjer austrijske Istre u novom vijeku«, Pazin, 2012. (Marko Jelenić); Tajana Sekelj Ivančan i sur., »Podravina u ranom srednjem vijeku. Rezultati arheoloških istraživanja ranosrednjovjekovnih nalazišta u Torčecu«, Zagreb, 2010. (Martina Matijaško); Sam White, »The Climate of Rebellion in the Early Modern Ottoman Empire (Studies in Environment and History)«, Cambridge, 2011. (Aleksandra Đurić); »Pro Tempore: časopis studenata povijesti«, god. VII., br. 8–9, Zagreb, 2010. – 2011. (Filip Šimetin Šegvić) i »Virje na razmeđu stoljeća«, Zbornik 6, Virje, 2012. (Nikola Cik).

Na kraju časopisa nalazi se i osam kraćih izvješća sa znanstvenih skupova: »From Instants to Eons: Time in Environment and Environmental History« u Estoniji (Goran Đurđević); Sedma ESEH konferencija »Circulating Natures: Water – Wood – Food – Energy« u Münchenu (Goran Đurđević); Sa znanstvenog skupa »Rijeka Sava u povijesti«, Slavonski Brod, 18. – 19. X. 2013. (Luka Jakopčić); Znanstveni skup »prof. dr. sc. Mira Kolar i Podravina« (Vladimir Šadek); 43. međunarodni kulturno-povijesni simpozij »Mogersdorf«, Koprivnica, 2. – 5. srpnja 2013. (Ivica Šute); Okrugli stol o ekohistoriji za Eko-dane u Zadru (Marina Matiša); Ekohistorijski kružoci na Sveučilištu u Zadru (Mateja Talaja) i Prikaz Ekohistorijskog dana na festivalu »Znanost je za sve« (Mate Vučić).

I ovim najnovijim sveskom časopis nastavlja tradiciju objavljivanja zanimljivih i vrijednih priloga u svezi s ekopovijesnim temama s područja Republike Hrvatske i okolnih zemalja, započetu prije devet godina. U tom smislu navedeni radovi predstavljaju i poziv istraživačima za nova istraživanja još uvijek slabo poznatih ili potpuno neproučenih pitanja.

Slaven Bertoša